

A vendég Isten küldötte

Béres L. Attila interjúja Zsigmond Benedekkel*

A Keresztény Értelmiségiek Szövetsége istenhegyi csoportjának vendége volt Zsigmond Benedek armenológus, aki *A Kaukázustól a Kárpát-medencéig, avagy az ezeréves örmény nép története* címmel tartott előadást. A fiatal kutató az ELTE-n tanult latin és francia szakon, hallgatott elméleti nyelvészetet, indológiát, koreanisztikát, buddhista stúdiumokat és filozófiát. Előadásokat tart a jereváni egyetemen, kórust vezet, tanulmányozza az örmény népzene és az örmény liturgiát. Az alábbi interjúban egy kevesek által ismert nép történelmébe, kultúrájába pillanthatunk be.

– *Miből lehet igazán észrevenni, hogy valaki örmény származású magyar?*

– Ha valaki elmegy Erdélybe, például Szamosújvárra, az utcán észre lehet venni az arcvonásokból, hogy ki örmény származású. Olyan igazi örmény arcokat látni, amilyenekkel Örményországban is találkoztam, vagy itt Budapesten, az Erdélyi Örmény Kulturális Egyesület Fővárosi Örmény Klub nevű rendezvényein. Őseik nyolcszáz évvel ezelőtt jöttek el az örményországi őshazából, de egyesek arcvonásaikban máig őrzik örménységüket.

– *Önnek hogyan kapcsolódik az élete az örményekhez? Van-e családi kötődés?*

– Édesapám Erdélyben született, Besztercén, további rokonaim, felmenőim Csíkszereda vidékéről származnak. Nem zárható ki, hogy vannak köztük örmények, de ez irányban még nem végeztem kutatásokat. Édesanyám Vas megyei. Édesapám fizikusi és fizikatanári diplomát is szerzett. 1968-ban megalapította az Albinoni kamarazenekart, amely rögtön megnyerte a Ki mit tud?-ot a maga kategóriájában. Gyerekkoromtól kezdve érdekelték a keleti kultúrák. Édesapám jógára is tanított.

Gimnazistaként több keleti nyelvet elsajátítottam, az egyetemen latin és francia szak mellett indológia szakra is beiratkoztam. 1995-ben Indiában töltöttem három hónapot. Amikor hazajöttem, akkor kezdtem ismerkedni az egyetemen több, más keleti kultúrával, jártam koreanisztikai és buddhológiai kurzusokra. Az ELTE-n 1997-ben elkezdtem tanulni örményül, Schütz Ödön professzor, a világhírű armenológus tanított örményre és az örmény történelemre. Közben megismerkedtem a magyarországi örményekkel is.

– *Magyarországon kevesek által ismert nép az örmény. Mit illik tudni történelmükről, kultúrájukról, kereszténységükről?*

– Az örménység a világ egyik legrégebbi népe, hétezer éves kultúrával rendelkezik. Örményország volt az első állam, amely hivatalos államvallássá tette a kereszténységet, az újabb kutatások szerint 311-ben. Rendkívül gazdag irodalommal rendelkezik. Sokan úgy gondolják az építészek közül, hogy az örmény népi építészetből származik a kupola, onnan került be az örmény templomépítészetbe. Az első, ma is álló keresztény templom is Örményországban van, Ecsmiadzin-

* A beszélgetést rövidített formában tesszük közzé.

ban. Ahhoz, hogy az evangéliumot hirdetni tudják Örményországban, a bibliát le kellett fordítani örményre, de ehhez meg kellett teremteni az örmény ábécét. Az örményeknek önálló írásuk van. Az első örmény nyelven megszületett alkotások a biblia-fordítások és egyéb liturgikus könyvek, valamint patrisztikai, az egyházatyák irodalmának fordításai. Az örmény írást 405 körül alkotta meg Szent Meszrop Mastoc, és már az 5. század elején megszületett az önálló örmény irodalom is. Az első irodalmi mű Szent Meszrop Mastoc élete. Az örmény zene, a népzene és az egyházi zene az egyetemes zenetörténetben kiemelkedő jelentőségű, bár kevésbé ismert. Az egyházatyák irodalmában, a patrisztikus irodalomban nagyon sok ókori nép részt vett, sok ókori nyelven születtek ilyen alkotások. Számos alkotást a többi nyelvre is lefordítottak. Ebben a nagy nemzetközi körforgásban Örményország is részt vett, ennélfogva az örmény irodalom minden tekintetben része a világirodalomnak.

– *Mikor járt először Örményországban?*

– 1999-ben egy hónapot töltöttem kint, ezalatt a beszélt nyelvet elsajátítottam. Könyveket vásároltam, és amikor hazajöttem, az írott nyelvet is tanulmányoztam. Öt év múlva, 2004-ben tértem vissza, azóta minden évben kétszer-háromszor kimegyek. 2007-ben és 2008-ban felkértek arra, hogy a jereváni egyetemen tartsak előadásokat armenológiai témában.

– *Miről tartott előadásokat?*

– Örményül tartottam előadást a magyarországi örmény kisebbség helyzetéről, valamint az örmény liturgiáról.

– *Armenológusnak, történésznek vagy nyelvésznek vallja magát?*

– Az egyetemen nyelvészeti stúdiumokat is folytattam, saját nyelvelméletet is alkottam, így nyelvésznek mondhatom magam. Ez azonban nincs kapcsolatban keleti nyelvi ismereteimmel. Ma sokan felváltva, pontatlanul használják a következő fogalmakat: nyelvész, poliglott, fordító, tolmács, nyelvtanár. A nyelvész az embernek azzal a tulajdonságával foglalkozik, amely lehetővé teszi, hogy mondatokra és fonémákra tagolt jelrendszer segítségével kommunikáljunk. Ha valaki poliglott, sok nyelven beszél. Attól, hogy valaki poliglott, még nem biztos, hogy nyelvész. A fordító, a tolmács és a nyelvtanár szintén külön szakmák, különböző tudást és készségeket igényelnek. Ha pedig valaki armenológus, akkor az örmény kultúrával foglalkozik, amelyhez nyilvánvalóan szükséges az örmény nyelv ismerete is. Miután az egyetemen elméleti nyelvészetet is hallgattam, az örmény művelődés nyelvészeti vo-

A Budapest XI. kerületi, Orlay utcai örmény katolikus templom haranglábja

natkozású kérdései is érdekelnek. Az orientalisztikai tanszékeken különböző történelmi témájú kurzusokat hallgattam. Az egyetemes és az örmény történelmet könyvek segítségével, a kurrens szakirodalom követésével próbálom megismerni.

– *Az Orlay utcai örmény katolikus templom szertartásaiban is tevékenyen kiveszi a részét. Mikortól kapcsolódott be az egyházi életbe?*

– Örmény liturgiával 1999 óta foglalkozom. Már az első örmény utam során beszereztem a liturgiával kapcsolatos könyveket. Amikor hazajöttem, az örmény liturgia szövegének és énekeinek kétnyelvű, örmény és magyar kiadását kezdeményeztem. A szerkesztési munka éveken keresztül lekötött, ennek során közelebbi kapcsolatba kerültem a liturgia történetével. Ez a munka késztetett arra, hogy felvegyem a kapcsolatot a nemzetközi életben az örmény liturgiát tanulmányozó kutatókkal. Közben 2004 áprilisában megalapítottam a Voszkeberán énekegyüttest, melynek elsődleges célja, hogy az örmény liturgiákon szolgáljon, hogy örmény, illetve grúz liturgikus zenét és népzeneát adjon elő különböző alkalmakkor. 2004 óta szolgálunk a kórossal a Magyarországon működő Örmény Apostoli Egyház liturgiáin. A diakónusi részeket én énekelem. 2007-től kezdve az Orlay utcai örmény katolikus templomban látom el az énekes szolgálatot.

– *Milyen nyelven folyik az örmény liturgia?*

– Az örmény liturgia nyelve az óörmény, annak is az egyházi változata. Erdélyben az örmény katolikus misén népénekeket is énekeltek, ezek egy része ún. erdélyi örmény nyelven van. Az erdélyi örmény beszélt nyelv az örmény nyelv sajátos változata. Közel

áll az új-nahicseváni nyelvjáráshoz. A 19. század elején a beszélt nyelv alapján létrehozták az erdélyi örmény irodalmi nyelvet. Ezen a nyelven könyvek és egyházi énekek is születtek. Az örmények a 17. század során érkeztek Erdélybe. A 17–18. században katolikusok lettek. Sajátos liturgiát hoztak létre, amelynek a nyelve az óörmény, viszont fennmaradtak az erdélyi örmény liturgiából énekek, amelyek nyelve részben óörmény, részben erdélyi örmény irodalmi nyelv, részben kevert nyelvűek. A liturgikus könyvek szövegei, amikor átírták őket magyarra, az erdélyi örmény kiejtést követték. E szerint mondták a misét, a liturgikus óörmény szövegeket. Nyelvészeti szempontból fantasztikus anyagot jelent, amely csak nagyon kevésbé feltárt. Az erdélyi örmény liturgiát rajtam kívül eddig senki nem kutatta, ahogyan azt a hatalmas énekkincset sem, amelyet az erdélyi örmények őriztek és énekeltek még a 19. végén és a 20. század elején. 2005-ben kifejezetten azért mentem Erdélybe, hogy az erdélyi örmény egyházi énekeket felkutassam. Ezeket minidiszkre vettem, és célom, hogy ezek alapján létrehozok egy gyűjteményt, valamint ezzel a témával a további liturgikus kutatásaim során bővebben foglalkozzam.

– *Magyarországon milyen örmény emlékek vannak? Mennyire tartják meg az Erdélybe betelepült és az Erdélyből Magyarországra betelepült örmények a kultúrájukat?*

– A legkorábbi örmény emlékek olyan magyarországi római katolikus templomok, amelyek szentélyrészre feltehetően örmény templom volt. Olyan az alaprajza e szentélyrészeknek, amilyen csak Örményországban található. Ez alapján azt feltételezik egyes történészek, hogy ezeket a templomokat valószínűleg örmények

építették. Tény, hogy az Árpád-kortól kezdve éltek örmények Magyarországon. Az erdélyi örmény városokban az erdélyi örmény katolikus templomokhoz kapcsolódott az örmények kultúrája. Kulturális központ volt Szamosújvár, Csíkszépvíz, Gyergyószentmiklós és Erzsébetváros. Szamosújvárott négy örmény alapítású templom is van, ezek közül kettő funkcionál ma is örmény templomként, Erzsébetvárosban három örmény alapítású templom volt, amelyek közül már csak egy van, a másik két városban pedig egy-egy örmény templomot találunk. A templomok közösségi összetartó ereje óriási volt, a mai napig nagyon jelentős. Ezeknek a templomoknak van örmény nyelvű könyvtára, amelyeknek a teljes feltárását a mai napig nem végezték el. Budapesten a XI. kerületben, az Orly utca 6. szám alatt van egy örmény katolikus templom. Az 1970-es években ideköltözött örmény katolikus lelkészség biztosította a Magyarországon élő erdélyi örmények identitásának az őrzését. Az erdélyi örmények a trianoni békeszerződés után jöttek át sok magyarral együtt a megcsonkított országba. Itt kezdtek el közösséget szervezni az örmény katolikus templom körül.

– Csak a templomok őrzik az örmény identitást?

– Vannak Magyarországon örmény szervezetek, ilyen az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület dr. Issekutz Sarolta vezetésével. Havi rendszerességgel tartanak előadásokat a Magyarok Házában, folyóiratot jelentetnek meg, különböző rendezvényeket, kiállításokat szerveznek. Az Armenia Népe Kulturális Egyesület a 20.

század végén bejött örmények összefogására jött létre, rajtuk kívül még több örmény szervezet is működik.

– *Hogyan alakult ki a kapcsolata az erdélyi örmény gyökerekkel?*

– 1997 óta van kapcsolatom a Magyarországon lévő különböző örmény szervezetekkel, rendszeresebben 2003 óta járok a magyarországi örmények rendezvényeire. Az erdélyi örményekhez olyan szempontból is kapcsolódom, hogy magam is erdélyi származású vagyok. Nagyon érdekel a magyar történelem, és a magyar történelemnek szerves részét képezi a Magyarországon élő örmények történelme. Ezen belül az erdélyi örmények története, akik az 1848/49-es szabadságharcban is aktívan részt vettek. A tizenhárom aradi vértanú közül kettő örmény volt. Az örmények a szabadságharcban nagyon sok tisztet adtak a forradalmi magyar hadseregnek, és a népesség számarányához képest nagyon sok katonát.

– *Milyen örmény származású magyar embereket tudna említeni, akik beírták nevüket a magyar történelembe, irodalomba, művészetbe?*

– A legfontosabb, hogy az 1848/49-es forradalomban és szabadságharcban nagyon sok örmény származású vett részt, például Czetz János honvéd tábornok. Már említettem, hogy az aradi vértanúk közül kettő örmény származású, Lázár Vilmos, örmény nevén Ghazarján, és Kiss Ernő, eredeti nevén Kesisján. Vannak híres írók, színészek, ilyen például a nemrég elhunyt Agárdi Gábor színész, Mály Gerő – eredeti nevén Málján – színész, valamint híres örmény származású író volt Bányai Elemér.